

Jonathan Swift (1667 – 1745): Gulliverovy cesty (1726)

Díl I Cesta do Liliputu

Román má podobu knižně vydaných Gulliverových zápisků. Stylem, který nápadně připomíná Defoeův román Robinson Crusoe (1719), vypráví Lemuel Gulliver, jak vždy toužil po námořních plavbách, jak po svých studiích podnikl několik takových cest a jak, ačkoli založil rodinu, vyrazil ještě na další podobné výpravy. Jeho loď doplula až do blízkosti Austrálie a tam ve vichřici ztroskotala. Na pobřeží neznámé země se z celé posádky zachránil pouze Gulliver. Vydá se na cestu do vnitrozemí, ale unaven usne na louce s velmi nízkou trávou.

Když jsem procitl, právě svítalo. Chtěl jsem vstát, ale ne a ne se hnout. Ležel jsem na zádech a zpozoroval jsem, že mám na obou stranách ruce i nohy pevně připoutány k zemi a stejně tak že mám přivázány své dlouhé a husté vlasy. Přes tělo od podpaždí k stehnům jsem cítil rovněž tenouká pouta. (...) Zakrátko jsem ucítil, jak se mi po levé noze šine něco živého, postupuje klidně vpřed přes prsa, až mi to došlo skoro k bradě. Tu jsem sklopil oči co nejnižší a poznal jsem, že je to lidský tvor, vysoký necelých šest palců, s lukem a šípem v ruce a s toulcem na zádech. Cítil jsem, že nejméně čtyřicet takových jako on (jak jsem se domýšlel) přichází za ním. Nadmíru jsem užasl a zařval jsem tak silně, že se všichni dali zděšeně na útěk. (...) Usiloval jsem se odpoutat, až se mi posléze podařilo přetřhnout provazy a vykroutit kolíky, které mě poutaly na levé ruce k zemi. Když jsem pozdvihl ruku na tvář, přišel jsem totiž na to, jak mě přivázali, a v té chvíli jsem trochu uvolnil prudkým a bolestným trhnutím provazy, kterými jsem měl svázány vlasy na levé straně, takže jsem mohl otočit hlavu asi o dva palce. Ale ti tvorové utekli podruhé zase, než jsem je uchopil. Poté se ozval mocný a pronikavý křik, a když utichl, slyšel jsem, jak jeden silně zvolal: „Tolgo fonak!“ V tu chvíli jsem ucítil přes sto šípů vystřelených na mou levou ruku. Píchaly jako jehly. (...) Otočil jsem tam hlavu, pokud mi to kolíky a provazy dovolovaly, a viděl jsem, že stavějí lešení asi půldruhé stopy nad zemí, na němž by se stěsnali čtyři domorodci. Vedly na ně dva nebo tři žebříky. Odtamtud

pronesl ke mně jeden z nich, který vypadal urozeně, dlouhou řeč, z níž jsem nerozuměl ani slova. (...) Počínal si ve všem všudy jako řečník a sledoval jsem v jeho řeči mnoho period s výhrůžkami, jiné se sliby, soucitem a vlídností. Odpověděl jsem několika slovy, ale co nejponíženěji, přičemž jsem pozdvihl levou ruku a obě oči obrátil k slunci, jako bych se ho dovolával za svědka. Nežli jsem odešel z lodi, nepojedl jsem několik hodin ani sousta. Zmíral jsem hlady a útroby se mi tak svíraly, že jsem se neudržel a projevoval řečníkovi svou nedočkavost (což se

snad přičítá přísným pravidlům slušnosti). Znovu a znovu jsem si dával prst na ústa a naznačoval mu, že chci jíst. Hurgo (tak říkají totiž, jak jsem se později dověděl, vznešenému pánovi) mi porozuměl. Sestoupil z lešení a poručil, aby mi přistavili k bokům žebříky. Vylezlo po nich přes sto domorodců a šli rovnou k mým ústům, obtíženi košíky plnými masa, které bylo sehnáno a posláno tam na královský rozkaz, hned jakmile o mně došla zpráva. Poznám jsem, že je to maso z různých zvířat, ale podle chuti jsem je nerozeznával. (...) Jedl jsem je po dvou nebo po třech najednou a zajídal vždy třemi bochníky, které byly asi jako koule do ručnice. Zásobovali mě velmi hbitě a dávali najevo tisícové známky podivu a úžasu nad mou tloušťkou a chutí. (...) A protože jsou nejvyšší důmyslní, vytáhli s velkou obratností po kladce nahoru jeden ze svých největších sudů, potom mi ho svalili na dlaň a vyrazili vršek. Vypil jsem ho jedním douškem, což bylo snadné, neboť neměl ani půl pinty. Víno chutnalo jako světlé burgundské, jenže bylo mnohem lahodnější. (...)

Posléze se dozvíme, že země se jmenuje Liliput. Její vládce – císař – rozhodl dopravit Gullivera do hlavního města Mildenda. Zdánlivě neřešitelný úkol se kupodivu ukázal jako proveditelný, neboť Liliputáni jsou výborní počtáři a přízní a podporou císařovou, který přeje vzdělání, dosáhli v mechanice velké dokonalosti. Nyní tedy sestrojí rozměrný plošinový vůz s kladkostrojí a na něm ležícího Gullivera dopraví do metropole.

Tam, kde povoz zastavil, stál starodávný chrám, který prý je největší v celém království. Před několika lety byl poskvrněn nelidskou vraždou. V náboženském zápalu jej pokládali za znesvěcený, a proto jej zveřejnili a odstranili z něho ozdoby a zařízení. Bylo ustanoveno, abych bydlel v té budově. Hlavní brána, obrácená k severu, byla na čtyři stopy do výšky a skoro dvě stopy do šířky, takže jsem jí snadno prolezl.

Gulliver se naučí liliputánský jazyk a Liliputáni jej živí, poněvadž sice nevědí, co s ním, ale z opatrnosti mu svobodu dát nechtějí. Gulliver by sice přemohl celou jejich armádu, ale poněvadž sám netuší, jak se odtud vrátit do Anglie, tak v Liliputu zatím zůstává.

Lid byl zpraven vyhláškami o mém úmyslu zajít do města. Zeď, která je obkličovala, je vysoká dvě a půl stopy a široká aspoň jedenáct palců, takže kolem dokola může bezpečně objeti kočár s koňmi. Chrání ji vysoké věže, které jsou deset stop od sebe. Překročil jsem velkou západní bránu a opatrně jsem kráčel bokem po obou hlavních ulicích jenom v krátké vestě, abych svými šosy nepoškodil střechy a okapy. Šel jsem s největší ostražitostí, abych nešlápl na nějaké opozdilce, kteří by snad zůstali na ulicích, přestože byly vydány velmi přísné rozkazy, aby se lidé, nechtějí-li se vydávat v nebezpečí, drželi v domech. Vikýře a střechy byly tak přeplněny diváky, až mi připadalo, že jsem na všech cestách neviděl tak lidnaté město.

Některé liliputánské zvyklosti přijdou Gulliverovi ve srovnání s anglickými jako zajímavé.

Podvod je u nich větším zločinem než krádež, a proto jen málokdy jej netrestají smrtí. Tvrdí, že opatrností a bdělostí spolu se zdravým rozumem uchrání člověk majetek před zloději, ale proti větší zchytralosti je poctivost bezbranná. (...)

Ríkává se, že odměna a trest jsou stěžeje, na nichž se otáčí celá vláda. A přece jsem nepozoroval, že by tu zásadu kromě Liliputánů ještě nějaký národ prováděl. Každý, kdokoliv tam dostatečně prokáže, že třiasedmdesát měsíců zachovával přísně zákony vlasti, má nárok na jisté výsady podle stavu a životních poměrů a na přiměřenou částku z jistiny, která je na to určena. (...) Z toho důvodu vytvářejí sochu Spravedlnosti, která... v pravé ruce má otevřený měšec zlata a v levé meč v pochvě, aby tak naznačili, že je ochotnější odměňovat než trestat.

Liliputáni jsou přesvědčeni, že celé lidstvo je tak malé jako oni sami. Liliput je soužen vnitropolitickým rozkolem, jenž se odráží také v nepřátelství s nedalekou, jen přes mořskou úžinu vzdálenou a podobně miniaturní zemí Blefusku. Titěrné rozměry liliputánského světa se propsaly i do faktu, že příčiny sporu jsou malicherné. Ovšem Gulliverovi o nich s velkou vážností – a s císařskou žádostí o pomoc – vykládá císařův tajemník Reldresal.

„Všeobecně se připouští, že se vajíčka rozbíjela před jídlem původně na tlustším konci. Ale když se děd nynějšího Veličenstva jako hoch chystal jíst vejce a rozbíjel je podle starobylého způsobu,

řízl se náhodou do prstu. Poté vydal jeho císařský otec vyhlášku a pod velkým trestem poddaným naporučil, aby rozbíjeli vejce na užším konci. Národ se nad tím zákonem tak pohoršoval, že z toho podle našich dějepisců vzniklo šestero povstání. Jeden císař v nich pozbyl života, druhý koruny. Panovníci blefuskuánští ty občanské vzpoury ustavičně podněcovali. A když byly potlačeny, vyhnanci se vždycky uchýlovali do té říše. Počítá se, že v rozličných dobách podstoupilo raději jedenáct tisíc lidí smrt, než by se podrobili a rozbíjeli vejce na užším konci. O tom sporu bylo napsáno mnoho set velkých svazků, ale knihy tlustokoncových jsou už dlouho zakázány a celá strana je ochromena zákonem o držení úřadů. Za těch zmatků si císař blefuskuánský často po svých vyslancích stěžoval a obviňoval nás, že tvoříme náboženský rozkol, poněvadž prý se protivíme základní nauce našeho velkého proroka Lustroga v čtyřiapadesáté kapitole Brundrekalu (což jest jejich Alkoran). Avšak to se pokládá za pouhé překrucování textu, neboť text zní takto: „Nechť všichni pravověřící rozbíjejí vejce na příhodném konci.“ A rozhodnout, který konec je příhodný, je ponecháno, podle mého skromného mínění, každému na vůli anebo je v moci nejvyšší vrchnosti. Tlustokoncovi však nabyli na dvoře císaře blefuskuánského tolik vážnosti a zde doma jim jejich strana tajně poskytuje tolik soukromé podpory a tak je podněcuje, že obě říše vedou posledních šestatřicet měsíců se střídavým štěstím krvavou válku. (...)“

Gulliver císařově žádosti o pomoc proti zemi Blefusku vyhoví; přebrodí se přes úžinu a na provázcích odvléče do Liliputu celé blefuskuánské loďstvo. Když se však Gulliver pokusí vyjednat mezi oběma zeměmi spravedlivý mír, vzbudí u liliputského císaře a jeho dvora silnou nelibost, vrcholící dokonce plánem na Gulliverovo oslepení. Vše ještě zkomplikuje nevraživost císařovny, kterou si Gulliver popudí, když je v noci povolán, aby uhasil požár v jejím palácovém křídle, a v časové tísní úkol splní tím, že se na hořící stavbu vymočí. Gulliver nyní pochopí, že nastal nejvyšší čas, aby z této části světa zmizel a pokusil se vrátit domů...

Díl III

Cesta do Laputy, Balnibarbi, Luggnaggu, Glubbudribu a do Japonska

Gulliver se na naléhání svého přítele, námořního kapitána, zúčastnil jako lodní lékař plavby na Dálný východ. Tam se stal velitelem jiné, menší lodi a po jejím přepadení od pirátů byl vysazen do oplachtěné kanoe, s níž po několika dnech doplul k neznámému ostrovu.

Procházel jsem se chvíli ve skalách. Nebe bylo úplně jasné a slunce hřálo tak, že jsem musil od něho odvrátit tvář. A tu najednou se slunce zatmělo, a to, jak se mi zdálo, docela jinak, než když je zastře mrak. Obrátil jsem se a zpozoroval, že je mezi mnou a sluncem obrovské neprůhledné těleso, které se šine směrem k ostrovu. (...) Stál jsem na pahorku asi dvě stě yardů od břehu a viděl, jak se to těleso sklání na necelou anglickou míli ode mne, až je skoro zarovno se mnou. (...) Vytáhl jsem kapesní dalekohled a pozoroval zřetelně davy lidí, jak vystupují a sestupují po jeho bocích, které byly zřejmě šikmé. (...)

Jedná se o létající ostrov Laputa, v němž se svým dvorem létá a nad celou tou zemí – zvanou Balnibarbi – vládne král s rodinou a celým svým dvorem. Lapuťané Gullivera zpozorují a vyzvednou ho k sobě na ostrov. Gulliver je přiveden k audienci u krále, dostane do sytosti najíst a jsou mu postupně přiděleni učitelé a průvodci, kteří jej učí zdejší jazyk a seznamují jej s ostrovem a s celou zemí; S Laputou se Gulliver dostane až do hlavního města jménem Lagado.

Ukáže se, že v zemi sice žijí také obyčejní lidé, věnující se zemědělství a řemeslům, ale vůdčí společenskou vrstvu tvoří vědci a umělci (se svrchním oděvem, který zdobí obrazy slunců, měsíců a

hvězd, protkané obrazy houslí, fléten, harf, trubek, kytar, spinetů a mnoha jiných hudebních nástrojů). *Gulliver je samozřejmě zvědav, jak taková kulturní vyspělost celé zemi pomáhá.*

Když si povšimli ti, jimž mě král svěřil, jak jsem špatně oděn, vzkázali pro krejčího, aby mi přišel nazítří ráno vzít míru na oblek.

Ten řemeslník si počínal při svém úkolu jinak než příslušníci jeho cechu v Evropě. Změřil mi nejprve kvadrantem výšku, potom zjistil pravítkem a kružítkem rozměry a obrysy celého mého těla, všechno si to sepsal na papír a za šest dní mi přinesl šaty. Byly ušity velmi špatně a naprosto mi nepadly, poněvadž se při výpočtech spletl v číslici. Uklidnil jsem se, když jsem viděl, že se takové nehody přiházejí často a lidé si z nich mnoho nedělají. (...)

Ty lidi sužují ustavičné starosti, takže nemají ani chvíli duševního klidu. Jejich nepokoj vzniká z příčin, které se ostatních smrtelníků pramálo dotýkají. Napadají je obavy před rozmanitými změnami, které tuší u nebeských těles. Tak například Země bude prý časem strávena nebo pohlcena Sluncem, které se k ní ustavičně přibližuje. Slunce prý se znenáhla potáhne vlastními výparry a nebude už dávat světu světlo. (...)

Obavy před těmito a podobnými hrozivými nebezpečími je bez ustání tak znepokojují, že nemohou klidně spát ani se oddávat prostým radostem a zábavám životním. Když potkají ráno známého, nejprve se táží, jak se vede Slunci, jak vypadalo při západu a při východu a je-li nějaká naděje, že uniknou nárazu blížící se vlasatice. Do takového hovoru se pouštějí se stejnou chutí jako malí chlapci. (...)

Akademie není jediná celistvá budova, nýbrž souvislá řada domů po obou stranách ulice, která zpusťla a byla pak zakoupena a upravena pro ten účel. Správce mě velmi vlídně přijal a pak jsem do akademie docházel mnoho dní. (...)

Byl tam veledůmyslný stavitel, který vymyslel nový způsob stavění domů, počínajíc od střechy k základům, a ospravedlňoval mi jej tím, že si důvtipný hmyz, včely a pavouci, vedou stejně.

Byl tam slepec od narození, který měl několik učňů stížených stejnou vadou. Zabývali se tím, že míchali malířům barvy. Rozeznávali je podle návodu učitelova hmatem a čichem. Měl jsem však smůlu, že tehdy ještě nepokročili v učení dost daleko, a též profesor se zpravidla mýlil. Toho umělce podporuje a váží si ho celý cech. (...)

Dále jsme přišli do školy řečí, kde seděli tři profesoři a radili se o opravě řeči své vlasti. První návrh byl: zkrátit hovor stažením mnohoslabičných slov v jednoslabičná a vynecháním sloves a příčestí, poněvadž ve skutečnosti jsou všechny myslitelné věci toliko podstatná jména. Druhý návrh byl: odstranit všechna slova vůbec. Ten plán doporučovali v zájmu zdraví i stručnosti. Je přece jasné, že každým slovem, které promluvíme, stravují se nám poněkud plíce a ubývá jich a život se nám tím ukracuje. Vymysleli tedy vhodný prostředek proti tomu. Ježto slova jsou jen názvy věcí, bude lidem pohodlnější nosit s sebou věci potřebné na vyjádření každého předmětu, o němž chtějí právě rozmlouvat. Tento vynález by se byl jistě zavedl k nemalému pohodlí i zdraví jednotlivců, kdyby nebyly ženy spolu se sprostáky a negramotnými lidmi pohrozily, že se vzbouří, nebudou-li smět volně mluvit jazykem po způsobu předků. Takovým nenapravitelným a nesmiřitelným nepřítelem vědy je prostý lid. Přesto se mnozí největší učenci a mudrci přidržují nové soustavy vyjadřování věcmi. Ta má jen jednu nevýhodu. Když je totiž předmět něčí řeči příliš obsáhlý nebo rozmanitý, musí člověk nezbytně nosit na zádech větší ranec věcí, nemá-li dosti peněz na to, aby ho provázeli dva silní sluhové. Často jsem viděl dva takové mudrce, kteří se prohýbali pod tíhou svých uzlíků jako u nás podomní obchodníci. Když se setkali na ulici, složili svá břemena, otevřeli pytle a hodinu spolu rozmlouvali. Potom složili náčiní, pomohli si navzájem naložit břemena a rozloučili se.

Jonathan Swift, Gulliverovy cesty, Praha 1955, s. 17 – 23, 43, 46 – 47, 58 – 59, 166 – 167, 174, 176, 195 – 196, 199. Nepatrně upraveno směrem k aktuálnějšímu překladu.

Poznámky a vysvětlivky:

Alkoran – starší český výraz pro *Korán*, svatou knihu muslimů (arabsky *al-Korán*); **anglická míle** – 1 609 m; **Defoeův** [di'fəuúv]; **Lemuel Gulliver** [lemju:əl galivə], počestně [lemuel guliver], **kvadrant** – historický přístroj pro měření úhlů do 90°; **palec** – tradiční anglosaská délková míra, asi 2,5 cm; **perioda** – symetricky stavěné složité souvětí; **pinta** – tradiční anglosaská dutá míra, ve Velké Británii asi 0,6 l; **Robinson Crusoe** [robinsən kru:səu]; **stopa** – tradiční anglosaská jednotka délky, asi 30,5 cm; **yard** – tradiční anglosaská jednotka délky, asi 91,5 cm.

Jonathan Swift: Gulliverovy cesty: poznámky k interpretaci

Swiftovy *Gulliverovy cesty* byly vydány pouhých sedm let po Defoeově *Robinsonu Crusoeovi* a trosečnickou tematiku uchopily jiným způsobem, byť i zde – stejně jako u Defoea – se jedná o **literární mystifikaci**: také Swift promyšleně předstírá, že jde o autentické zápisky o skutečných příhodách reálně žijícího mořeplavce. Swiftovi to sice ani na okamžik neuvěříme, ale fantazijní země, jež navštívil, mají tolik společného se soudobou anglickou, potažmo celou evropskou společností, že i tady můžeme hovořit o jednom **z prvních realistických děl** ve světové beletrii. Swift vytvořil čtyřdílnou, v souhrnu komplexní **společenskou satiru**, která duchaplně prezentuje – i kritizuje – **obecně lidskou povahu**, stejně jako některé aktuální události či jevy v (nejen) tehdejší Anglii i Evropě.

Miniaturnost Liliputu a Liliputánů koresponduje s malicherností nastolených problémů. Válka mezi říšemi Liliput a Blefusku je zlehčující analogií vleklých konfliktů mezi Anglií a Francií, a prázdný chrám v liliputském Mildendu odkazuje na náboženské nesváry na Britských ostrovech. Spor o natukávání vajec má ovšem ještě hlubší povahu; císařové sice podporují vzdělání, ale když se princátka rízl, tak jeho korunovaný otec neváhal kvůli tomu nařídit celé říši změnu zažitých zvyklostí; navíc následně byla zavedena cenzura, a stoupenci neoficiálních názorů (dnes bychom řekli: dezinformátoři) byli vyházeni z úřadů. Přitom ideový spor je tu jen zástěrkou pro mocenské soupeření: sama svatá kniha země nabádá k toleranci. A liliputánské přesvědčení, že žádná jiná část světa nemůže být větší (tedy významnější) než ta naše, to je jev navýsost aktuální i dnes.

V zemi obrů zvané **Brobdingnag** je to zdánlivě opačně: Gulliver je tu považován za pidimuže. Obyvatelé země se věnují jen utilitárním věcem: obživě a udržování armády, která ovšem neválčí. Jenže nemají smysl pro abstrakci ani vyšší ideje, a tak se všichni nechají do krajnosti uchvátit spíše pouťově zajímavým miničlovíčkem – prozrazují tak na sebe, že osobnostně to velcí lidé nejsou.

Gulliverův pobyt na **Laputě** otvírá téma vztahu mezi vědou (i vědci) a běžným životem. Krejčí, který řeší ušití šatů jako především matematický úkol, selže, protože lidská mysl je založena na jiných principech než exaktní věda. Z dalších dvou příhod vytušíme Swiftův skeptický, poněkud konzervativní vztah k radikální podobě osvícenství: respekt k přirozenosti nemůže znamenat bezduché napodobování přírody (stavby budované od střechy) a přes všechnu chvályhodnou empatii není pravda, že by si všichni lidé byli rovni ve svých vlohách (slepí míchači barev).

Skutečná odbornost vyžaduje nadhled a zdrženlivost. Laputští vědci žádnou z těchto ctností nedisponují. Strádají svými afektovanými a zbytečnými starostmi o osud Slunce a Země, protože nevědí nic o dlouhodobé časové dimenzi vesmírných jevů (podobně dnes někteří lidé až panikálně prožívají současné oteplování klimatu – jedno z mnoha v dějinách naší planety – a dokonce vznikl psychologický termín „environmentální žal“).

Konečně v zemi **Hvajnimů a Jahuů** Gulliver – i Swift sám – ohledává hranici mezi panováním a služebností: k správě společnosti opravňují nejen vzdělání, ale i ušlechtilost mravů, včetně např. rovnosti mezi muži a ženami.

A na úplný závěr připomeňme Swiftův příspěvek do světové slovní zásoby: pojem **liliputánský** (a jeho odvozeniny) se zařadil mezi globálně sdílené frazeologismy.

<https://nostalgiacentral.com/television/tv-by-decade/tv-shows-1980s/gulliver-in-lilliput/>
<http://www.daildeli.cz/ilustrace/19bouda/04gulliver/05.jpg>
<https://physicsworld.com/a/longing-for-laputa/>